збережені, доки лівий берег Дніпра залишається окупованим. У ширшому сенсі справа Каховської ГЕС оголює прогалину самого міжнародного кримінального права, яке досі не містить автономних складів екоциду та руйнування установок, що містять небезпечні сили. Без її заповнення злочин, екологічні наслідки якого будуть довготривалими, ризикує отримати лише фрагментарну правову оцінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Study of the Destruction of the Kakhovka Dam and Its Impacts on Ecosystems, Agrarians, Other Civilians, and International Justice / Truth Hounds, Project Expedite Justice. 2024. URL:https://truth-hounds.org/?p=13349 (дата звернення: 03.10.2026).
2. СБУ назвала ім'я російського генерала, підозрюваного в справі про руйнування Каховської дамби. Радіо Свобода. 01.10.2025. URL:https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-pidozra-rosiiskyi-heneral-kakhovska-damba/33546091.html (дата звернення: 03.10.2026).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 03.10.2026).
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 03.10.2026).
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 03.10.2026).

УДК 341.3

КАТАЄВ Я.Д., магістрант
Науковий керівник – **ЛИННИК Т.В.,** канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ГІДНІСТЬ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ І ЦИВІЛЬНИХ ЗАРУЧНИКІВ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ГАРАНТІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ

У тезах проаналізовано міжнародно-правові гарантії гідності українських військовополонених і цивільних заручників, їх систематичне порушення Російською Федерацією та роль національних механізмів захисту – Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими й Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – у поверненні полонених додому в умовах відсутності міжнародного доступу до місць несвободи.

Ключові слова: людська гідність, військовополонені, цивільні заручники, Женевські конвенції, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Повага до людської гідності – одна з основ міжнародного гуманітарного права. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими вимагає завжди поводитися з полоненими гуманно, за будь-яких обставин поважати їхню особу й честь, не застосовувати до них катувань чи примусу, забезпечувати належні умови утримання, харчування й медичну допомогу. Конвенція гарантує також право полонених листуватися з рідними й отримувати посилки, а делегатам Міжнародного комітету Червоного Хреста – право відвідувати всі місця, де їх утримують [1].

Однак Російська Федерація ці норми систематично порушує. Як повідомила в серпні 2026 р. помічниця Генерального секретаря ООН з прав людини Клаудія Фуентес Хуліо, від початку повномасштабного вторгнення фахівці ООН опитали 910 звільнених українських військовополонених і понад 95% із них розповіли про катування чи жорстоке поводження, якого багато хто зазнавав неодноразово. ООН задокументувала також страту 129 українських військовополонених на початковому етапі неволі та смерть ще 48 осіб під вартою внаслідок катувань, відмови в медичній допомозі чи інших нелюдських умов утримання, а доступу до місць несвободи в Російській Федерації організація досі не має [2]. За даними Офісу Генерального прокурора, які навів Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, станом на кінець 2025 р. в Україні розслідували 105 кримінальних проваджень щодо вбивства 337 українських військових у полоні [3]. Отже, з українськими

військовополоненими в Російській Федерації поводяться всупереч вимогам Женевської конвенції: їх катують, страчують і утримують у нелюдських умовах.

Показовою є доля оборонців Маріупольського гарнізону та цивільних, які у 2022 р. перебували на території ПрАТ «Металургійний комбінат „Азовсталь“» і потрапили в полон. Через Оленівську колонію (Волноваську виправну колонію № 120) пройшли, зокрема, колишня слідча Мар'яна Чечелюк та її обранець, боєць бригади «Азов» Владислав Андріанов [4]. Про умови утримання він згадує: «Вода була тільки технічною, привезена з якоїсь водойми пожежними машинами. Без нормального харчування – в нас люди непритомніли просто на перевірках». У ніч проти 29 липня 2022 р. в одному з бараків колонії пролунали два вибухи, внаслідок яких 47 людей загинули відразу. Андріанов описав цей теракт одним реченням: «Нас просто цинічно підірвали уві сні». Сама Чечелюк провела в полоні 25 місяців, побувала в семи російських місцях несвободи й була звільнена лише наприкінці травня 2024 р. [4]. Полон пройшла й парамедикиня Катерина Поліщук (позивний «Пташка»), яка повернулася додому під час масштабного обміну 21 вересня 2022 р. У грудні 2024 р., після загибелі колишнього начальника Оленівської колонії Сергія Євсюкова, вона так описала, чого зазнала через нього в полоні: «Дискредитація перед іншими полоненими, побої <…>, безперервні допити, приниження, неуспішне вербування <…>» [5]. А в серпні 2026 р. на неформальному засіданні Ради Безпеки ООН свідчив захисник «Азовсталі» Хуан Лейва Гарсія, який провів у полоні 1183 дні й після звільнення важив 55 кг. За його словами, полонених катували холодом, побиттям, електричним струмом і сексуальним насильством, щоб психологічно зламати їх і змусити зізнатися у сфабрикованих злочинах [2].

Не менш складним є становище цивільних. Їх захищає Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, яка, зокрема, забороняє брати заручників [6]. За даними реєстру Національного інформаційного бюро, відомо про 15 443 цивільних українців, зниклих і незаконно затриманих Російською Федерацією, тоді як держава-агресор через МКЧХ повідомила лише про 867 утримуваних нею цивільних осіб. Від початку повномасштабного вторгнення до 31 грудня 2025 р. Україні вдалося повернути 425 цивільних [3]. За оцінкою ООН, у серпні 2026 р. в російській неволі досі перебували понад 16 тис. цивільних, а 85% із 403 опитаних після звільнення повідомили про катування чи жорстоке поводження [2].

Серед національних механізмів захисту ключову роль відіграють Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Лише у 2025 р. проведено 11 обмінів і повернуто 3435 людей (3180 військових і 255 цивільних), а загалом від початку повномасштабного вторгнення до 31 грудня 2025 р. – 7391 громадянина [3]. Під час кожного обміну працівники Секретаріату Уповноваженого одними з перших зустрічають звільнених, фіксують їхній стан, вислуховують свідчення та збирають докази. Упродовж 2025 р. Уповноважений провів 610 зустрічей із родинами військовополонених і зниклих безвісти, у яких узяли участь 41 350 осіб. Крім того, завдяки гуманітарній комунікації Уповноваженого з російською уповноваженою з прав людини полоненим за весь час вдалося передати 5000 посилок і 5000 листів [3]. Проте, як зауважив на тому самому засіданні заступник постійного представника України при ООН Володимир Павліченко, Росія не виявила готовності обговорювати повернення ні військовополонених (зокрема й власних), ні всіх цивільних затриманих, серед яких і викрадені діти [2].

Проведений аналіз показує, що міжнародні гарантії гідності військовополонених і цивільних заручників юридично зберігають силу, але для Російської Федерації вони залишаються декларацією: від теракту в Оленівці 2022 р. до свідчень, оприлюднених в ООН у 2026 р., катування, сексуальне насильство, страти й нелюдські умови утримання не припиняються. Тому реальний захист українців у полоні сьогодні забезпечують передусім національні механізми – Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, які повертають людей додому, підтримують їхні родини та фіксують порушення. Їхня ефективність, на наш погляд, залежить насамперед від двох чинників. По-перше, від міжнародного доступу: Україна має й надалі вимагати, щоб представники МКЧХ могли відвідувати всі місця утримання полонених, адже саме цього вимагає ст. 126 Женевської конвенції про поводження з

військовополоненими [1]. По-друге, від принципової позиції в переговорах: обмінювати можна військовополонених, тоді як цивільні заручники підлягають безумовному поверненню й не можуть бути предметом торгу. Без цього навіть найкраще налагоджені національні процедури лише пом'якшуватимуть наслідки порушень, а не усуватимуть їхні причини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 01.10.2026).
2. Lederer E. M. Over 16,000 civilians detained by Russia during the war in Ukraine are still held, UN estimates. PBS News. 11.08.2026. URL:https://www.pbs.org/newshour/world/over-16000-civilians-detained-by-russia-during-the-war-in-ukraine-are-still-held-un-estimates (дата звернення: 01.10.2026).
3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2025 році. 2026. URL:https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/2-22042026-0951-shchorichna-dopovid-upovnovazhenogo-2025.pdf (дата звернення: 01.10.2026).
4. Бурич М. Колишня слідча з Маріуполя Мар'яна Чечелюк розповіла про зраду серед своїх у полоні. Главком. 29.07.2025. URL:https://glavcom.ua/country/incidents/spohadi-z-rosijskoho-polonu-slidcha-z-mariupolja-rozpovila-pro-zradu-sered-svojikh-1070646.html (дата звернення: 01.10.2026).
5. Гришина Г. «Зробив моє життя нестерпним». Пташка відреагувала на загибель ексначальника колонії в Оленівці. Гордон. 10.12.2024. URL:https://gordonua.com/ukr/bulvar/news/zrobiv-moje-zhittja-nesterpnim-ptashka-vidreahuvala-na-zahibel-eksnachalnika-koloniji-v-olenivtsi-1726630.html (дата звернення: 01.10.2026).
6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 01.10.2026).

УДК 347.73:339.7

КАТАЄВ Я.Д., магістрант
Науковий керівник – **КОВАЛЬЧУК І.В.**, канд. юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОГРАМ КРЕДИТУВАННЯ МВФ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВІЙНИ: АНАЛІЗ НОВОЇ ПРОГРАМИ EFF (2026–2029 РР.) ТА ВИМОГ ДО ФІСКАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ

У тезах проаналізовано нову програму розширеного фінансування МВФ для України на 2026–2029 рр., зміщення її акцентів на мобілізацію внутрішніх доходів, податкові зміни та детінізацію економіки в умовах уповільнення зростання ВВП і підготовки до вступу в ЄС.

Ключові слова: Міжнародний валютний фонд, програма EFF, фіскальна консолідація, мобілізація внутрішніх доходів, детінізація економіки, європейська інтеграція.

Тривала війна змінює й характер співпраці України з Міжнародним валютним фондом (МВФ): нова програма дедалі більше спирається на внутрішні ресурси самої держави. Рада виконавчих директорів МВФ затвердила для України нову чотирирічну програму розширеного фінансування (Extended Fund Facility, EFF) на 8,1 млрд дол. США на 2026–2029 рр., перший транш якої становив 1,5 млрд дол. Загальний дефіцит зовнішнього фінансування на цей період оцінено приблизно в 136,5 млрд дол., а реальний ВВП України у 2025 р. мав бути приблизно на 20 % нижчим за довоєнний рівень [1]. Нова угода замінила попередню програму 2023 р., яку було скасовано [2].

Головна відмінність нової програми полягає у зміщенні акцентів на мобілізацію внутрішніх доходів. Середньострокова фіскальна політика має бути спрямована на повернення до первинного профіциту бюджету та мобілізацію доходів, достатніх для покриття видатків, зокрема на відбудову. Податкові заходи програми мають розширити базу оподаткування, вирівняти умови конкуренції, поліпшити інвестиційний клімат, сприяти формалізації економіки та протидіяти поширеному ухиленню від сплати податків [2]. Ці вимоги узгоджуються з Національною стратегією доходів до 2030 р., серед стратегічних цілей якої – належна мобілізація доходів, гармонізація податкового законодавства з правом ЄС і цифрова трансформація податкового адміністрування [3].